

L'ENCOLPIUM PERDUT

Rafael Bastardes i Parera

Diguem, per començar, que l'*encolpium* de Sant Cugat s'ha perdut. Aquest petit pectoral oriental, un dels dos conservats a Catalunya, no és pas un objecte desconegut ni inèdit, sinó sobrerament comentat i documentat en diverses avinenteses, àdhuc per nosaltres mateixos, primordialment com un dels antecedents més significatius de les majestats romàniques.

Es pot dir que tots els historiadors que han parlat del monestir de Sant Cugat li han dedicat estudis o breus comentaris, exceptuant, potser només, Jaime de Villanueva, que ben segur que el va veure però que al *Viaje literario a las iglesias de España* (1) encara que parla de les moltes relíquies que veu, només comenta les que li semblen més boniques, com la copa o calze dit de Carlemany, o més remarcables com una sagrada forma incorrupta, o més espectaculars com l'alba i la capa de l'abat Biure.

Gaietà Barraquer i Roviralta a *Las casas de religiosos en Catalunya* (2) menciona extenses llistes de relíquies, entre les quals creiem que hi figura aquest *encolpium*, però no podem assegurar-ho perquè dóna més importància a la relíquia que al reliquiari, i així no hem trobat mencionat el pectoral sinó el *lignum crucis*. Posteriorment, el mateix Barraquer, al llibre *Los religiosos en Cataluña* (3) no sols menciona el "*pectoral antic*" sinó que en reproduïx unes fotografies fetes per ell mateix l'any 1911, que són les que aquí també reproduïm, i probablement les més antigues.

Josep Gudiol i Cunill el comenta i reproduïx diverses vegades: a l'article *San Cucufate del Vallés* (4) publicat dues vegades, a "Museum" i al "Butlletí de la Societat d'Atracció de Forasters"; i novament a *Les creus d'argenteria a Catalunya* (5).

També Manuel Trens i Ribas comenta els *encolpia* en general i aquest en particular, a *Les majestats catalanes* (5) i en menciona molts exemplars escampats pels museus d'Europa, tots ells molt semblants de forma, de decoració i de mida.

L'exemplar de Sant Cugat, que aquí comentem, té 9,3 cm d'alt i és format de dues plaquetes de bronze decorades en relleu, articulades amb una frontissa i tancat com una capseta. Té la forma d'una ampla creu, amb els braços lleument eixamplats als extrems, i una mica més llarg el braç inferior. La creu és centrada per la figura del Crist vestit amb *colobium* i acompanyat de les figures de Maria i Joan, senceres i dempeus, situades als dos extrems laterals de la creu. Sobre el cap del Crist el *títulus*, sense llegenda i marcat amb una aspa, i al damunt la representació del sol i la lluna. Sota els braços del Crist figura un simple anagrama dividit en dues parts: IC sota el braç dret, i XC sota el braç esquerre.

El dors del pectoral és centrat per la figura de Maria, amb el cap nibat i les mans enlaïrades en l'actitud de l'orant. Als quatre extrems i dins d'uns cercles, les figures dels evangelistes en forma de figures humanes de mig cos. Porten al costat, la inicial del seu nom en caràcters gresc.

Es conservava, de molt antic, al monestir de Sant Cugat, i diu mossèn Gudiol que probablement va pertànyer a l'abat Odó, després bisbe de Girona; però es fa també ressò d'una popular atribució a l'abat Arnau Ramon de Biure.

L'any 1916, obeïnt la crida del bisbe de Barcelona, Enric Reig i Casanova (7), va ingressar al bisbat juntament amb molts altres objectes del monestir, i consta amb el núm. 405 d'inventari al catàleg inclòs al llibre *Acto inaugural i catálogo de los objetos del Museo Arqueológico-Diocesano de Barcelona* (8) publicat en aquella avinentesa.

Nosaltres ens ocupàrem dels *encolpia*, per primera vegada, al llibre *Les talles romàniques del Sant Crist a Catalunya* (9) considerant-los, també com mossèn Trens, com els antecessors i principals promotors de les majestats vestides a Catalunya. Però no començàrem a estudiar-los particularment fins l'octubre de 1982, quan Artestudi em demanà d'escriure un llibre sobre l'art romànic del Museu Diocesà de Barcelona, per tal de desbloquejar la publicació d'un altre llibre meu, *El Museu Marès* (10), que el canvi d'editor d'Artestudi deixà paralitzat.

Malgrat que el Museu Diocesà estava desmuntat i els seus objectes guardats en un magatzem del palau episcopal, tancat al públic, vaig començar a treballar-hi. I fou justament en cercar l'*encolpium* de Sant Cugat que mossèn Josep M. Martí i Bonet m'assabentà que aquest objecte no apareixia al magatzem. Recordo que jo mateix vaig intentar trobar-lo, acompanyat per mossèn Enric Dies, que morí poc temps després, i per mossèn Joan Roca posteriorment. Fruit d'aquells treballs, i ja frustrat el propòsit d'aquest nou llibre, fou la redacció de dos articles: *L'encolpium de Sant Cugat* (11) especialment dedicat a l'exemplar ara perdut, i *Els "encolpia" i llur abast iconogràfic* (12) dedicat a llur influència sobre diverses realitzacions del nostre art romànic, i no solament les majestats vestides sinó també els calvaris i les creus potencades, molt especialment.

Tanmateix, en cap d'aquests escrits no denunciàrem la desaparició d'aquest objecte, confiant en la possibilitat de retrobar-lo. Ara, passats tants anys, creiem que la publicació de la seva desaparició és la mesura més adient al desig de recuperar-lo.

L'altre exemplar d'*encolpium* a Catalunya, molt semblant però no idèntic, es conserva al Museu d'Art de Girona amb el núm. 18 d'inventari. Fou trobat sota la mesa de l'altar major de Sant Pere de Rodes, l'any 1810, per uns jornalers d'Antoni Buscató, dins una arqueta que contenia altres objectes, com la coneguda ara portàtil. Aquesta data ja consta als meus anteriors articles, i no és cert que fos trobat un segle després per mossèn Gudiol, com consta al volum XXIII de Catalunya Romànica, modificant amb una falsa història la detallada informació que dóna el mateix Gudiol a *Un tesoro sagrado* (13), article tanmateix citat a la bibliografia.

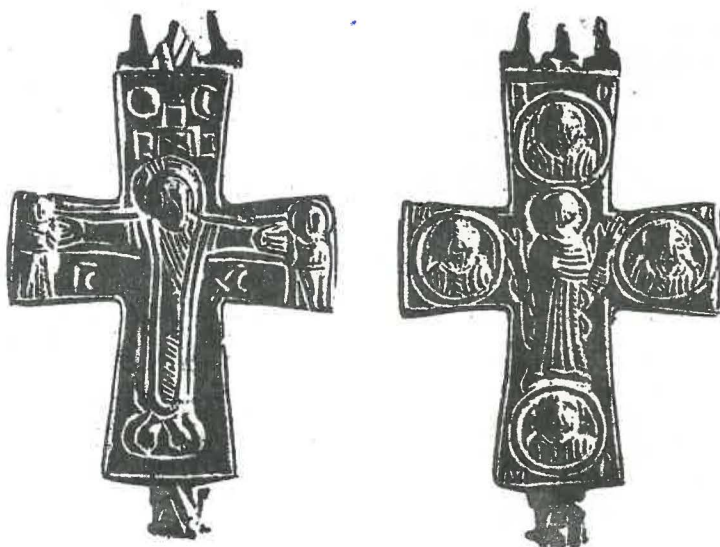
Aquest error, que repeteix JMAL en parlar de l'ara portàtil, és falsament avalat amb la meua signatura, pel fet de publicar els comentaris d'autors diversos sense diferenciar-los, i signar-los amb una sigla col·lectiva (14), com si fos un treball d'equip però sense el consentiment dels interessats.

Voldríem que aquest comentari contribuís al ràpid retrobament de l'*encolpium perdut*; però també que servís per rectificar procediments que, si més no, provoquen falses atribucions en perjudici d'autors i lectors.

Notes

- (1) Jaime de Villanueva; *Viaje literario a las iglesias de España*. Vol. XIX, Madrid 1851, pàgs. 20-40.
- (2) Gaietà Barraquer i Roviralta; *Las casas de religiosos en Cataluña*. Barcelona 1906, Vol. I, pàgs. 103-134.

- (3) Gaietà Barraquer i Roviralta; *Los religiosos en Cataluña*. Barcelona 1916. Vol. III, pàg. 132 bis.
- (4) Josep Gudiol i Cunill; *San Cucufate del Vallés* a "Museum", Vol. II, Barcelona 1912, pàg. 466, i fig. pàg. 462. I a "Boletín de la Sociedad de Atracción de Forasteros", núm. XV, Barcelona 1913, pàg. 51 i fig. pàg. 26.
- (5) Josep Gudiol i Cunill; *Les creus d'argenteria a Catalunya*, a "Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans", Vol. VI, Barcelona 1915-20, pàgs. 271 i 272, i figs. 5 i 6.
- (6) Manuel Trens i Ribas; *Les majestats catalanes*. "Monumenta Cataloniae", Vol. XIII. Barcelona 1967, pàg. 52.
- (7) Enric Reig i Casanova; *Circular del 15 de desembre de 1915*. Barcelona.
- (8) *Acto inaugural i catálogo de los objetos del Museo Arqueológico-Diocesano de Barcelona*. Barcelona 22 octubre 1916, núm. 405.
- (9) Rafael Bastardes i Parera; *Les talles romàniques del Sant Crist a Catalunya*, Barcelona 1978. Artstudi, Col.l. "Art romànic" núm. 9, pàg. 89.
- (10) Rafael Bastardes i Parera; *El Museu Marès*. Barcelona 1982. (Inèdit).
- (11) Rafael Bastardes i Parera; *L'encolpium de Sant Cugat*, a "Estudis santcugatencs", núm. 3-4. Sant Cugat del Vallès, juliol-desembre 1934, pàgs. 19-30.
- (12) Rafael Bastardes i Parera; *Els "encolpia" i llur abast iconogràfic*. Barcelona 1983. (Inèdit).
- (13) Josep Gudiol i Cunill; *Un tesoro sagrado* a "Anuario eclesiástico", Barcelona 1917, pàg. (105).
- (14) És signat: ACR-RBP-JVV.

*Encolpium de Sant Cugat
(Barraquer 1911)*